

DOI: 10.33663/0869-2491-2026-37-763-772

УДК 341.242.5:340.141]:341.6(430)

В. С. ГІШКО,аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

ORCID: 0009-0000-6173-8322

**ОСОБЛИВОСТІ ПІДХОДУ АКАДЕМІКА В. М. КОРЕЦЬКОГО
ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ КЛАУЗУЛИ
REBUS SIC STANTIBUS**

*Не існує питання юридичного,
яке водночас не було б питанням соціально-політичним.*

В. М. Корецький

У статті представлено підхід академіка В. М. Корецького до визначення юридичної природи клаузули rebus sic stantibus та її ролі у відновленні системи економічних відносин Німеччини, руйнація якої відбулася внаслідок Першої світової війни та Листопадової революції 1918 року.

*Виокремлено ключові висновки наукового дослідження В. М. Корецького «До питання про виконання зобов'язань: деякі уроки новітньої німецької судової практики» щодо зміщення парадигми судового врегулювання спірних зобов'язальних відносин від застосування основоположного принципу договірного права «*pacta sunt servanda*» в напрямі застосування доктрини rebus sic stantibus унаслідок трансформації зобов'язальних відносин, яка відбувається при зміні системи економічних відносин держави.*

Ключові слова: міжнародне право, звичаєве міжнародне право, принципи міжнародного права, міжнародні зобов'язання, *pacta sunt servanda*, клаузула rebus sic stantibus, докорінна зміна обставин, право міжнародних договорів, міжнародні договори, судова практика, Віденська конвенція про право міжнародних договорів, кодифікація міжнародного права, В. М. Корецький.

Hishko Valerii. Peculiarities of Academician V. M. Koretsky's approach to defining the role of clausula rebus sic stantibus

The article presents the approach of Academician V. M. Koretsky to defining the legal nature of clausula rebus sic stantibus (a fundamental change of circumstances) and its role in the restoration of Germany's system of economic relations, the destruction of which took place as a result of the First World War and the November Revolution of 1918.

The article highlights the key conclusions of V. M. Koretsky's research paper «On the question of fulfilling obligations: some lessons of the newest German judicial

* **Hishko Valerii**, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

practice» on a gradual paradigm shift in judicial settlement of disputed contractual relations from applying the fundamental principle of contract law «pacta sunt servanda» towards applying the doctrine of rebus sic stantibus as a result of socio-economical transformations which occur in the process of changing the system of economic relations of the state.

Keywords: international law, customary international law, principles of international law, international obligations, pacta sunt servanda, clausula rebus sic stantibus, fundamental change of circumstances, law of treaties, international treaties, judicial practice, Vienna Convention on the Law of Treaties, codification of international law, V. M. Koretsky.

Постановка проблеми. За наявності ознак руйнування міжнародного правопорядку та зростання впливу на міжнародні відносини політики сили, що за короткий історичний період може докорінно змінити умови взаємодії суб'єктів міжнародного права, актуалізується вивчення теоретико-методологічних аспектів формування та практики застосування доктрини *rebus sic stantibus* (з лат. докорінна зміна обставин). Осмислення та систематизація доктринальних поглядів з окреслених питань є актуальними насамперед для тих учасників міжнародних відносин, для яких докорінна зміна обставин може стати фатальною та виключити ймовірність відновлення status quo в системі міжнародних відносин.

Збройні конфлікти та фінансово-економічні кризи є певним чином взаємозв'язаними циклічними явищами, здатними змінювати умови функціонування системи міжнародних відносин докорінно, роблячи окремі групи держав бенефіціарами таких змін та одночасно покладаючи їх негативний тягар, як правило, на інші держави, чії еліти виявляються неготовими до проведення твердої політичної лінії з відстоювання національних інтересів, міжнародно-правових позицій своїх держав в умовах докорінної зміни обставин.

Після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну для держави розпочався новий, особливий і суперечливий етап формування та реалізації нею її відносин на міжнародній арені. Суперечливість цього етапу полягає в тому, що одночасно зі зміцненням міжнародної правосуб'єктності України в політичній і безпековій сферах міжнародних відносин спостерігається суттєве збільшення зовнішнього впливу на економічну та валютно-кредитну політику України, зокрема з боку держав і міжнародних установ, які, у той чи інший спосіб, надають або надавали Україні підтримку в захисті нею своєї незалежності та територіальної цілісності.

Зважаючи на стрімке пришвидшення динаміки зазначених різноспрямованих тенденцій, яке стало найбільш очевидним після перемоги 2024 року на президентських виборах у США Дональда Трампа, уже зараз мають напроцьовуватися узгоджені з нормами міжнародного права та прийнятні для України певні моделі рішень щодо врегулювання питань, пов'язаних із міжнародно-правовими зобов'язаннями, зокрема тими, що впливають із питань її участі в міжнародних валютно-кредитних і міжнародних економіч-

них відносинах. За таких обставин вищенаведена загальна характеристика проблеми є водночас підтвердженням нагальної необхідності опрацювання певного кола теоретичних і практичних аспектів, пов'язаних із застосуванням доктрини *rebus sic stantibus*.

Сучасний вектор розвитку міжнародних відносин актуалізує питання здійснення дослідження доктрини *rebus sic stantibus*, яке у сукупності охоплювало б не лише вивчення наукових підходів до визначення критеріїв достатності правових підстав для застосування цієї доктрини, а й передбачало б удосконалення міжнародної практики її застосування. За відсутності зазначеного складно надати належну оцінку перспектив застосування цієї доктрини заінтересованою державою. Осмислення й урахування відповідного міжнародного досвіду дасть можливість зіставити очікуваний результат від застосування доктрини *rebus sic stantibus* з тими ймовірними негативними наслідками, які може отримати держава-ініціатор її застосування в разі надання оцінки діям цієї держави як таким, що порушують принцип *pacta sunt servanda*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням наукової спадщини В. М. Корецького займаються такі вчені, як В. Н. Денисов, В. П. Нагребельний, К. О. Савчук, О. О. Самойленко, О. В. Скрипнюк, Д. О. Беззубов, І. Б. Усенко, Ю. С. Шемшученко, А. І. Андрейків та ін.

Кожен зі зазначених вчених зробив свій особистий внесок у висвітлення певних аспектів наукової і професійної діяльності академіка В. М. Корецького. Так, професори О. В. Скрипнюк і Д. О. Беззубов у спільній науковій праці дослідили «місце та роль В. М. Корецького в створенні та функціонуванні органів ООН і структур безпеки міжнародного рівня», систематизували «надбання вченого у формування теорії та практики міжнародного права», детально проаналізували значення для сучасності його наукової спадщини в контексті «встановлення проблем правосуб'єктності держави, її права на захист власних інтересів та кордонів»¹.

Науковець А. І. Андрейків, аналізуючи етапи професійного шляху В. М. Корецького, приділив увагу діяльності В. М. Корецького як судді Міжнародного Суду ООН, відмітивши значення, яке академік надавав міжнародно-правовим звичаям «для аргументації позиції, яка інколи навіть контрастно відрізнялася від рішення Суду»².

Дослідження впливу професійного бекграунду та особистих якостей В. М. Корецького на визначення його методологічних підходів до вивчення певних юридичних питань зумовило необхідність звернення до наукової статті професора В. Н. Денисова «Життя в ім'я науки. До 120-річчя від дня народження В. М. Корецького»³ і наукової статті професора О. В. Скрипнюка «Віддане служіння науці та Україні: життєвий і професійний шлях академіка Володимира Корецького»⁴, які найбільшою мірою сприяють реалізації поставленої мети.

У кожній зі згаданих наукових робіт, поряд з докладним висвітленням життєвого та наукового шляху В. М. Корецького, досліджено окремі питання, що робить ці праці взаємодоповнювальними. Так, у зазначеній статті професора В. Н. Денисова розкрито сутність методологічних підходів, застосованих В. М. Корецьким при дослідженні актуальних проблем цивільного, міжнародного приватного права, міжнародного господарського права, міжнародного публічного права, тоді як у праці професора О. В. Скрипнюка здійснено періодизацію й аналіз етапів наукової діяльності В. М. Корецького, кожен із яких представлений переліком наукових праць, опублікованих у відповідний період, що дає можливість зрозуміти й оцінити обсяг, тематичну спрямованість і вектор розвитку наукових інтересів В. М. Корецького, зумовлених як особистими уподобаннями вченого, так і зовнішніми обставинами розвитку його професійної діяльності. Слід додати, що у праці професора О. В. Скрипнюка здійснено анотаційний виклад вищезазначеної наукової статі В. М. Корецького «До питання про виконання зобов'язань: деякі уроки новітньої німецької судової практики», яка належить до періоду наукової творчості В. М. Корецького 20-х років ХХ століття.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей підходу академіка В. М. Корецького до визначення юридичної природи клаузули *rebus sic stantibus* та її ролі у відновленні економічних відносин Німеччини 1914–1922 років.

Викладення основного матеріалу дослідження. Вивчаючи окреслені питання в контексті їх практичної цінності, неможливо не віддати належне науковій інтуїції у виборі предмета дослідження, ясності розуміння суті проблеми, глибини опрацювання джерел та чіткості остаточних висновків, якими вирізняється наукове дослідження В. М. Корецького щодо застосування *clausula rebus sic stantibus* у судовій практиці Німеччини, яка формувалася протягом чотирьох років після завершення Першої світової війни та Листопадової революції 1918 року⁵.

Результати цього дослідження викладені у праці «До питання про виконання зобов'язань: деякі уроки новітньої німецької судової практики», що увійшла до першого тому збірника вибраних наукових праць В. М. Корецького, виданого 1989 року за редакцією професора В. Н. Денисова з ініціативи та всебічного сприяння Інституту держави і права⁶.

Високий рівень компетентності у галузях міжнародного публічного та міжнародного приватного права, наявний практичний досвід у галузі цивільного та господарського права в поєднанні з нестандартним юридичним мисленням зумовили здатність В. М. Корецького здійснювати глибокий аналіз складних міжнародно-правових питань і надавати зробленим висновкам чіткої і зрозумілої форми.

Як стверджує професор В. Н. Денисов, методологію наукових досліджень В. М. Корецького «можна охарактеризувати в поняттях природно-історичного підходу, у якому правовідносини розглядаються в контексті закономірнос-

тей соціально-політичного розвитку держав як об'єктивних факторів визначення сутності та форми правових норм у процесі їх еволюції та зміни. Цей підхід належить до соціологічного напрямку правової теорії, у якому право засновується на суспільних потребах, якими визначаються одночасно його сутність та зобов'язуючий характер»⁷.

Зазначений методологічний підхід застосовано В. М. Корецьким при дослідженні питання врегулювання спорів щодо виконання договірних зобов'язань господарюючими суб'єктами Німеччини в період ведення військових дій та після закінчення Першої світової війни.

Слід віддати належне композиційній особливості наукової статті В. М. Корецького, яка полягає в тому, що з'ясування юридичної природи клаузули *rebus sic stantibus* та визначення її ролі у відновленні зруйнованої економіки Німеччини відбувається у формі змістовної полеміки автора з відомими на той час німецькими цивілістами – Шталем, Крюкманном, Розенталем, Віндштейном, Дове та іншими науковцями, безпосередньо залученими до пошуку шляхів врегулювання існуючої кризи виконання договірних зобов'язань. Використання зазначеного прийому не тільки підкреслює актуальність теми дослідження, а й водночас гарантує високий рівень інтересу до його результатів, оскільки забезпечується вдалим вибором складу учасників запропонованої полеміки, а головне – демонструє наявність різних підходів до обґрунтування застосування клаузули *rebus sic stantibus*.

Досліджувану наукову працю В. М. Корецького, яка була вперше опублікована більш ніж сто років тому (1922 р.), слід аналізувати в контексті тотожності загального характеру впливу, який здійснюють збройні конфлікти та пов'язані з ними фінансово-економічні кризи на економічний і соціально-політичний стан держав-учасниць цих збройних конфліктів, що актуалізує вивчення історичних витоків економічного стану Німеччини після закінчення Першої світової війни.

Певною мірою спрощуючи та узагальнюючи причинно-наслідкові зв'язки між вступом Німеччини в Першу світову війну та економічним станом країни після її завершення, слід відзначити, що ресурсне виснаження і подальша поразка Німеччини в Першій світовій війні призвели до вимушеного прийняття нею умов надмірно обтяжливого Версальського мирного договору⁸, який, поряд із жорсткими обмеженнями військового потенціалу сторони, що програла, також передбачав позбавлення Німеччини 100 % її колоній, втрату нею близько 13 % її основної території, де проживало 9,5 % населення Другого Рейху (Zweites Reich), виплату державам-переможцям 132 млрд золотих марок репарацій, визначених у квітні 1921 року Міжнародною репараційною комісією (Allied Reparations Commission)⁹. Зазначені фактори в поєднанні з глибокою демографічною кризою зумовили тяжкий повоєнний соціально-економічний стан Німеччини, який потребував невідкладного ефективного врегулювання, що відповідно актуалізувало

пошук дієвих механізмів його покращення, до яких справедливо можна віднести практику застосування клаузули *rebus sic stantibus*.

Порівнюючи руйнування економічної системи Німеччини з веденням бойових дій та додаючи до цієї аналогії притаманне господарським відносинам поняття «ліквідаційної процедури», В. М. Корецький робить дуже рельєфним і зрозумілим визначення змістової сутності функції, яку має виконувати клаузула *rebus sic stantibus* при настанні докорінних змін у системі економічних відносин держави, констатуючи вичерпність можливих варіантів розв'язання спорів із зобов'язальних відносин шляхом застосування цієї клаузули¹⁰.

Вчений стверджує, що норми права, які здійснюють організуючу функцію в певній економічній системі, стають непридатними виконувати своє організуюче призначення з настанням змін системи економічних відносин (кредитних, виробничих та ін.), унаслідок цього замість організації отримується руйнація. Він зазначає, що до таких самих наслідків призводив би наказ йти вперед, коли об'єктивна обстановка потребує відступу. Отже, констатує В. М. Корецький, настає момент, коли потрібні інші норми, і саме тоді на допомогу приходить клаузула *rebus sic stantibus*, як засіб відносно безболісного переходу до нової системи¹¹.

Здійснюючи подальший аналіз наслідків настання докорінних змін системи економічних відносин та використовуючи для цієї мети термінологію процедури банкрутства, В. М. Корецький зазначає, що старі відносини повинні бути завершені в «ліквідаційному порядку», який завжди відступає від «нормального» способу виконання зобов'язань, оскільки «нормальний» шлях завжди потребує максими – *pacta sunt servanda*.

У ліквідаційній процедурі, наголошує В. М. Корецький, змагаються дві тенденції. Перша полягає в тому, щоб «допомогти боржнику, якому загрожує бути задавленим зсувом господарських відносин», друга – у збереженні міцності обороту навіть в умовах «сповзаючого» господарства. Яка з цих двох тенденцій перемаже, залежить від економіко-політичних принципів даного моменту, зазначає вчений, а тому практичний рух здійснюється по проміжному зигзагу між максимою *pacta sunt servanda* та «свободою договору», наближаючись то до одного, то до другого принципу, залежно від того, чи вважають за необхідне зберегти окремі господарства, а якщо зберегти, то які, або, навпаки, за рахунок «розорення» певної кількості господарств вважають за необхідне купити міцність обороту і тим самим стимулювати укладення нових pracovинів¹².

Практичне застосування в судовій і арбітражній системах Німеччини клаузули *rebus sic stantibus* пройшло певну еволюцію у відповідні довоєнний (до 1914 р.), воєнний (1914–1918 рр.) та післявоєнний (1918–1924 рр.) періоди існування зазначеної держави, економічний і соціально-політичний стан якої у ці періоди за окремими ознаками має певну схожість з економічним та соціально-політичним станом України в період російсько-української війни, що

триває. Зазначена схожість умов функціонування вказаних держав у відповідні періоди воєнного та післявоєнного стану вочевидь має відбитися на подібності підходів судових і арбітражних систем Німеччини та України щодо врегулювання спорів, які виникають внаслідок критичних змін у функціонуванні економічної системи держави, що робить актуальним вивчення і проведення порівняльного аналізу вищезазначеної практики обох держав.

Показово, що, звернувшись у 20-х роках XX століття до дослідження практики застосування клаузули *rebus sic stantibus*, молодий вчений В. М. Корецький більш ніж на чверть століття випередив той час, коли 1949 року клаузула *rebus sic stantibus* як норма звичаєвого міжнародного права стала об'єктом дослідження Комісії міжнародного права ООН. Через двадцять років роботи зазначеної Комісії доктрина докорінної зміни обставин знайшла своє відображення в ст. 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, набувши статусу кодифікованої норми міжнародного права¹³.

Висновки. Оцінюючи значення праці В. М. Корецького «До питання про виконання зобов'язань: деякі уроки новітньої німецької судової практики», передусім слід усвідомлювати, що вона була написана понад сто років тому (1922 р.) та є однією з перших робіт, якими молодий вчений В. М. Корецький розпочав свою наукову діяльність. Символічно, проте факт, що протягом тривалого й плідного життя В. М. Корецького (1890–1984 рр.) клаузула *rebus sic stantibus* пройшла всі основні етапи своєї генези: 1) етап виявлення суспільної потреби (зокрема, виникнення у післявоєнній Німеччині 20-х років XX століття ситуації, що потребувала правового врегулювання із застосуванням клаузули *rebus sic stantibus*); 2) етап розробки і прийняття норми (робота Комісії міжнародного права ООН та кодифікація доктрини *rebus sic stantibus* у Віденській конвенції про право міжнародних договорів) та 3) етап реалізації норми (застосування доктрини докорінної зміни обставин Міжнародним Судом ООН, іншими судовими / арбітражними установами; дотримання чи виконання зазначеної доктрини як міжнародного звичаю або як кодифікованої норми міжнародного права – ст. 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.).

Наукова цінність досліджуваної праці В. М. Корецького полягає в тому, що через представлені в ній судові рішення Верховного суду Німеччини (Reichsgericht) достовірно відображено виникнення в післявоєнній Німеччині 20-х років XX століття ситуації, що потребувала правового врегулювання шляхом застосування клаузули *rebus sic stantibus*. У роботі представлені й розглянуті запропоновані відомими німецькими цивілістами підходи до обґрунтування можливості відступу від принципу *pacta sunt servanda*, зокрема через застосування принципу добросовісності (*Treu und Glauben*), звичаїв обороту, віндшейдовського припущення (*Voraussetzung*), неможливості виконання та ін.

Аналізуючи згадану судову практику і запропоновані академічні підходи до обґрунтування необхідності застосування судами клаузули *rebus sic stantibus*, В. М. Корецький констатує наявність у зростаючій кількості судових рішень зазначеного періоду економіко-політичного обґрунтування, яке обумовлювалося необхідністю врегулювання господарських відносин з урахуванням існуючої економічної системи.

Головний урок, який слід здобути з рішень судів післявоєнної Німеччини 20-х років XX століття, на думку В. М. Корецького, полягає в тому, що не існує питання юридичного, яке водночас не було б питанням соціально-політичним.

Висновок, що був зроблений В. М. Корецьким більш ніж сто років тому при дослідженні конкретних обставин функціонування післявоєнної економіки Німеччини, з плином часу можна б було вважати дещо застарілим і нерелевантним до сучасного міжнародного права та міжнародних відносин, проте 24 лютого 2022 року історія зробила такий несподіваний зигзаг, який вивів питання актуальності зазначеного висновку за межі певних часових, географічних та політичних рамок, підтвердивши здатність академіка В. М. Корецького робити широкі узагальнення, які витримують перевірку часом і набувають статусу юридичних стратегем, що очікують свого практичного застосування.

1. Скрипнюк О. В., Беззубов Д. О. Наукова спадщина В. М. Корецького в контексті функціонування правових інститутів міжнародної безпеки: до 135-річчя від дня народження фундатора української правової науки Володимира Михайловича Корецького. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32, № 2. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-2-245> 2. Андрейків А. І. Значення наукових поглядів академіка Корецького В. М. при дослідженні міжнародно-правового звичаю. *Матер. Міжнар. наук. читань, присвячених пам'яті В. М. Корецького (м. Київ, 17 лютого 2011 р.)*. С. 319–322. 3. Денисов В. Н. Життя в ім'я науки. До 120-річчя від дня народження В. М. Корецького. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/bitstreams/00550fb1-61ca-481e-9a7f-c8098e33ed15/download> (дата звернення 19.11.2025). 4. Скрипнюк О. В. Віддане служіння науці та Україні: життєвий і професійний шлях академіка Володимира Корецького. *Право України*. 2025. № 3. С. 43–56. URL: <https://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001578258> (дата звернення 19.11.2025). 5. World War I. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/World_War_I (дата звернення 19.11.2025). 6. Корецький В. М. До питання про виконання зобов'язань: деякі уроки новітньої німецької судової практики. Вибрані праці. Київ: Наук. думка, 1989. Кн. 1. С. 41–49. 7. Денисов В. Н. Життя в ім'я науки. С. 5. 8. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany and Protocol, signed at Versailles, June 28, 1919. URL: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Versailles (дата звернення 10.12.2025). 9. Гай-Нижник П. П. Перша світова війна: державні витрати й фінансові наслідки для світової валютної системи. Велика війна 1914–1918: витоки, характер, наслідки: монографія / за наук. ред. С. С. Трояна. Київ, 2018. С. 410–426. 10. Корецький В. М. До питання про виконання зобов'язань... С. 47. 11. Там само. 12. Там само. С. 48.

13. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення 19.11.2025).

References

1. Skrypniuk O. V., Bezzubov D. O. Naukova spadshchyna V. M. Koretskoho v konteksti funktsionuvannya pravovykh institutiv mizhnarodnoi bezpeky: do 135-richchia vid dnia narodzhennia fundatora ukrainskoi pravovoi nauky Volodymyra Mykhailovycha Koretskoho. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2025. T. 32, № 2. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-2-245> (in Ukr.). 2. Andreikiv A. I. Znachennia naukovykh pohliadiv akademika Koretskoho V. M. pry doslidzhenni mizhnarodno-pravovoho zvychaiu. *Mater. Mizhnar. nauk. chytan, prysviachenykh pamiaty V. M. Koretskoho (m. Kyiv, 17 liutoho 2011 r.)*. S. 319–322 (in Ukr.). 3. Denysov V. N. Zhyttia v imia nauky. Do 120-ty richchia vid dnia narodzhennia V. M. Koretskoho. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/bitstreams/00550fb1-61ca-481e-9a7f-c8098e33ed15/download> (data zvernennia 19.11.2025) (in Ukr.). 4. Skrypniuk O. V. Viddane sluzhinnia nautsi ta Ukraini: Zhyttievyi ta profesiyni shliakh akademika Volodymyra Koretskoho. *Pravo Ukrainy*. 2025. № 3. S. 43–56. URL: <https://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001578258> (data zvernennia 19.11.2025) (in Ukr.). 5. World War I. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/World_War_I (data zvernennia 19.11.2025). 6. Koretskyi V. M. K voprosu ob yspolnenyy obiazatelstv (Necotorue uryky noveishei hermanskoi sudebnoi praktyky). *Izbrannye trudy*. Kiev: Nauk. dumka, 1989. Kn. 1. S. 41–49 (in Rus.). 7. Denysov V. N. Zhyttia v imia nauky. S. 5. (in Ukr.). 8. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany and Protocol, signed at Versailles, June 28, 1919. URL: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Versailles (data zvernennia 10.12.2025). 9. Hai-Nyzhnyk P. P. Persha svitova viina: derzhavni vytraty y finansoi naslidky dlia svitovoi valiutnoi systemy. *Velyka viina 1914–1918: vytoky, kharakter, naslidky: monohrafiia / za nauk. red. S. S. Troiana*. Kyiv, 2018. S. 410–426 (in Ukr.). 10. Koretskyi V. M. K voprosu ob yspolnenyy obiazatelstv ... S. 47 (in Rus.). 11. Tam samo. (in Rus.). 12. Tam samo. S. 48 (in Rus.). 13. Vienna Convention on the Law of Treaties. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (data zvernennia 19.11.2025).

Hishko Valerii. Peculiarities of Academician V. M. Koretsky's approach to defining the role of *clausula rebus sic stantibus*

Evaluating the importance of V. M. Koretsky's research paper «On the question of fulfilling obligations (some lessons of the newest German judicial practice)», first of all, it should be realized that it was written more than 100 years ago (1922) and was among the first works by means of which the young scientist V. M. Koretsky began his scientific activity. Symbolically, however, it is a fact that during a long and fruitful V. M. Koretsky's life (1890–1984) rebus sic stantibus clause went through all the main stages of its genesis: (1) the stage of identifying a social need (in particular, the emergence of a situation in post-war Germany in the 20s of the 20th century that required legal settlement by means of clausula rebus sic stantibus), (2) the stage of development and adoption of the rule of law (the work of the International Law Commission and the codification of rebus sic stantibus doctrine in the Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969) and (3) the stage of implementation of the rule of law (application of the doctrine of a fundamental change of circumstances by the International Court of Justice and other judicial/arbitration institutions; compliance

or implementation of the specified doctrine as an international custom or as a rule of law codified in Art. 62 of the Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969).

Scientific value of the examined V. M. Koretsky's study consists in the fact that the emergence of a situation in post-war Germany in the 20s of the 20th century, which required legal settlement by applying the *rebus sic stantibus* clause, has been reliably reflected due to the presented in the study court decisions of the Supreme Court of Germany (Reichsgericht). The work presents and examines the approaches proposed by famous German specialists in civil law to substantiate the possibility of deviating from the principle of *pacta sunt servanda*, in particular by means of the application of the principle of good faith (*Treu und Glauben*), customs of turnover, Windscheid's assumption (*Voraussetzung*), impossibility of performance, etc.

Analyzing the specified judicial practice and proposed academic approaches to justifying the need for courts to apply the *rebus sic stantibus* clause, V.M. Koretsky notes the presence of economic and political justifications in the growing number of court decisions of the specified period, which were determined by the need to regulate economic relations taking into account the existing economic system.

The main lesson to be learned from the decisions of the courts of post-war Germany in the 20s of the 20th century, according to V. M. Koretsky, consists in the fact that there is no legal issue, which at the same time would not be a socio-political issue.

The conclusion, that was made by V. M. Koretsky more than a hundred years ago when studying the specific circumstances of the functioning of the post-WWI German economy, with the passage of time could have been considered somewhat outdated and irrelevant to the modern system of international law and international relations, however, on February 24, 2022, history made such, as it seemed then, an unexpected zigzag, which pushed the question of the relevance of the mentioned conclusion beyond certain time, geographical and political frameworks, confirming the ability of Academician V.M. Koretsky to make broad generalizations that stand the test of time and acquire the status of legal stratagems awaiting their practical application.

Keywords: international law, customary international law, principles of international law, international obligations, *pacta sunt servanda*, *clausula rebus sic stantibus*, fundamental change of circumstances, law of treaties, international treaties, judicial practice, Vienna Convention on the Law of Treaties, codification of international law, V. M. Koretsky.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.12.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації: 24.03.2026